

rasprave između povjesničara i geologa koji su svojim podacima nastojali oboriti proračune povjesničara o količini proizvedene rude. Odbacivši nastojanja geologa i prikazavši stajališta povjesničara o tom pitanju, autor je pokazao i suvremenu argumentaciju pri tretiranju tog zanimljivog problema koji zahtijeva interdisciplinarno mišljenje. Primjereno je zatvorio krug problema kojima se bavi portretiranjem odabranih likova trgovaca, domaćih i stranih, koji su djelovali u gradu u promatranom razdoblju. Nastojeci da u jednakoj mjeri budu zastupljeni jedni i drugi, nastojao je uravnotežiti ih i po zanimljivosti, suprotstavljajući lik velikog pjesnika i humanista Ilije Crijevića bezbrižnom kockaru, ali ujedno vrlo vještom trgovcu i lihvaru Mihu Nikolinom Martinussiju iz druge polovice 14. stoljeća, čija sačuvana bilježnica predstavlja pravo blago dragocjenih podataka o poslovnim odnosima i osobnim sklonostima. Svoje zasluženno mjesto dobili su i Slovenci u Dubrovniku 15. stoljeća, među kojima je najznačajniji bio orguljaš Francisco de Pavonibus, nadbiskupov kancelar i prvi poznati slovenski glazbenik.

Budući da je pred svako poglavlje knjige autor nastojao što podrobnije prikazati ranija stajališta iz objavljene literature, ne čudi što je na kraju odlučio napisati opširnije prikaze stvaralaštva četiriju slovenskih istraživača koji su znatan dio svog rada posvetili Dubrovniku. Među njima nalazimo filologa Frana Miklošiča, arhivista Karla Kovača te povjesničare Gregora Čremošnika i samoga Ignacija Voju, koji je ponukan upravo Čremošnikovim savjetom izabrao dubrovačku povijest za polje znanstvenog rada.

Zrelo promišljeno i temeljito napisano djelo, nastalo na temelju studijskog arhivskog istraživanja i desetljeća znanstveno-pedagoške aktivnosti, knjiga *Poslovna uspešnost trgovcev v srednjeveškem Dubrovniku* zaslužuje pohvalu ne samo zbog uobičajene želje da saznamo kako nas drugi vide, već i zato što gospodarska povijest predstavlja jednu od najvažnijih grana visokog stabla dubrovačke prošlosti. Ovaj suvremeni pristup tematici koja je već bila predmetom tolikih studija nesumnjivo je osvježenje. Prilika da se kasnije temeljitije istraže i odnosi

u pomorskoj trgovini, što je autor ovdje dotaknuo tek usputno, kao i potreba da se bolje razrade veze s ugarsko-hrvatskim vladarom kao dubrovačkim suverenom od sredine 14. stoljeća do 1526. godine predstavljaju izazov za nove istraživače ove teme. U svakom slučaju, djelo prof. Voje nudi im nezaobilazni prvi korak.

Relja Seferović

Ivan Luka Garanjin, *Reforma Dalmacije: ekonomsko-politička razmišljanja* (prijevod: Katarina Hraste i Josip Posedel; priredila Danica Božić-Bužančić). Zagreb: Dom i svijet, Zagreb i Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Biblioteka "Hrvatska ekonomska misao", 2004., 167 str.

Odvjeci obitelji Garanjin (Garagnin), zavičajnog podrijetla iz Italije, imali su iznimno zapaženu ulogu u brojnim sastavnicama političkog, društvenog, gospodarskog, kulturnog i crkvenog života Dalmacije u 18. i 19. stoljeću. Trgovci, posjednici i brodovlasnici, življenjem poglavito vezani uz Split i Trogir, Garanjini su se ubrajali među najbogatije dalmatinske poduzetnike, a svoj su vrhunac uspona i moći postigli u doba francuske uprave u Dalmaciji. Uz nadbiskupa-metropolita Ivana Luku Garanjina (1722-1783), najznamenitiji su odvjeci obitelji njegovi nećaci - političar i fiziokrat Dominik (1761-1848) i njegov brat Ivan Luka Garanjin mladi (1764-1841), zasigurno jedan od najznamenitijih gospodarstvenika i promicatelja fiziokratskog nauka u Dalmaciji koncem 18. i tijekom četrdesetih godina 19. stoljeća. Frankofil i mason, osoba iznimno svestranih kulturnih i znanstvenih interesa, Ivan Luka bio je i prvi imenovani (od austrijske vlade 1805. godine) konzervator u Dalmaciji, sakupljač antičkih umjetnina i drevnih knjiga i rukopisa. Njegovo je poglavito zanimanje bilo usmjereno na gospodarstvo. Prateći svjetska zbivanja, obiteljsku je knjižnicu obogatio najsuvremenijim stručnim djelima iz oblasti poljodjelstva, a na svojim je

oglednim imanijima kraj Trogira primjenjivao znanstvene pokuse koji su u konačnici imali za cilj unaprijediti iznimno zaostalu dalmatinsku poljoprivredu i gospodarstvo uopće. Vodio je prepisku s brojnim stručnjacima diljem Dalmacije i Italije, bio aktivnim članom niza poljodjelsko-gospodarskih akademija, a svoje je sastavke o mogućnostima i načinu podizanja gospodarstva u Dalmaciji objavljivao u eminentnom mletačkom stručnom časopisu *Nuovo giornale d'Italia*.

Glavno Garanjinovo djelo bez ikakve je dvojbe rasprava na talijanskom jeziku *Riflessioni economico-politiche sopra la Dalmazia* (ovdje objavljena u prijevodu pod naslovom »Reforma Dalmacije: ekonomsko-političkarazmišljanja«), tiskana u Zadru 1806. godine. Na raspravi je Garanjin radio punih deset godina (1786/96.), zamišljajući rad kao djelo sastavljeno od deset knjiga. Prva i, uz uvod, jedina objavljena knjiga, na hrvatski je u cijelosti prevedena i objavljena 1995. godine u izdanju splitskog *Književnog kruga*. Prijeводе su načinili Katarina Hras-te i Josip Posedel, dočim je iznimno vrijednu uvodnu studiju o životu i djelu Ivana Luke Garanjina napisala Danica Božić-Bužančić.

Gotovo deset godina poslije splitskoga izdanja, poticajem izdavačke kuće *Dom i svijet* iz Zagreba (u suradnji sa zagrebačkim *Ekonomskim fakultetom*), Garanjinovo djelo je u hrvatskom prijevodu (uz djelomično doradene prvotne prijevode, doradu uvodne studije iz pera Danice Božić-Bužančić te pridodano kazalo osobnih imena) objavljeno kao jedna od prvih šest knjiga edicije "Hrvatska ekonomska misao" spomenutih zagrebačkih izdavača. Uz Garanjinovu raspravu, u prvome su kolu tiskana i djela Rudolfa Bičanića (*Ekonomska podloga hrvatskog pitanja*), Valdemara Lunačeka (*Povijest ekonomskih doktrina*), Josipa Šipušića (*Temelj žitne trgovine*), Imbre Ignjatijevića Tkalca (*Hrvatsko gospodarstvo polovicom XIX. stoljeća*) i Jozeta Tomaševića (*Novac i kredit*).

Knjigu otvara podrobna i svakom čitatelju, odnosno proučavatelju vrlo dragocjena studija Danice Božić-Bužančić »Ivan Luka Garanjin mlađi (1764.-1841.)« (str. 9-49) u kojoj se, uz

opće podatke o fiziokratskim strujanjima u svijetu i u Dalmaciji, predstavlja utjecajna obitelj Garanjin, njezini najistaknutiji odvjeci te - posebice - značaj teorijskih promišljanja, praktičnoga rada i pisanih djela Ivana Luke Garanjina mlađeg, autora spomenute rasprave o dalmatinskome gospodarstvu i potrebitosti njegove reforme. U završnom dijelu uvoda sadržan je i autoričin osvrt na recepciju Garanjinove studije u onodobnoj (i kasnijoj) javnosti, bibliografija radova Ivana Luke Garanjina, kao i pregled upotrebljivih arhivskih fondova i zbirki.

Garanjinovo djelo zasigurno je najstručnija rasprava o dalmatinskom gospodarstvu 19. stoljeća, pisana s motrišta sljedbenika fiziokratskih načela. Temeljne razloge za pisanje studije taj dalmatinski gospodarstvenik pronalazi u proturječnostima onovremenog stanja u Dalmaciji - s jedne strane, Dalmacija je zemlja iznimnih prirodnih mogućnosti i bogatstava, a s druge, realna slika pokazuje da najveći dio dalmatinskog žiteljstva trpi oskudicu, glad i zaostalost. Cilj je, dakle, kako Garanjin poručuje čitateljstvu (str. 55-56), upozoriti na mogućnosti reforme i unutarnji preustroj pokrajine, "pružiti primjereniju spoznaju o jednom narodu i gotovo napuštenoj i nepoznatoj zemlji".

Uvodni dio studije sadrži i nekoliko statističkih pregleda s podacima o žiteljstvu Dalmacije, o gradovima, selima i utvrdama, o količini i vrstama agrarnih površina, o stočnom fondu, kao i o brodovima i lađama na dalmatinskom uzmorju od Kvarnera do uključivo gradova u Boki kotorskoj (str. 57-60). Nadalje, uvodne napomene (str. 61-94), pisane s pozicija onodobnih povijesnih saznanja i nemalim osloncem na antičke autore, sadrže Garanjinov osvrt na povijest Dalmacije, posebice s obzirom na uzročnosti (višestoljetni ratovi) koje su pridonijele gospodarskom zaostajanju pokrajine. Uz povijesni pregled, Garanjin se podrobnije obazire i na stanovništvo pokrajine, prirodna obilježja, klimu i vegetaciju Dalmacije, kao i na pogodnosti njezina zemljopisnog smještaja.

Kako je prethodno kazano, osnovna je zamisao dalmatinskog fiziokrata bila sastavljanje obimne studije podijeljene u deset knjiga. Tiskana

je samo jedna, prva knjiga, podijeljena u 12 zasebnih manjih cjelina te zbirno naslovljena »Sredstva kojim bi se poljoprivredi povratila prirodna snaga« (str. 95-164). Uzimajući u obzir postojeće (i zasigurno nimalo ohrabrujuće) stanje, Garanjin upozorava zakonodavca (državnu vlast i upravu) na što hitnije i učinkovitije djelovanje na područjima (ponajprije planinskim) koja su uslijed stoljetne zapuštenosti, ali i - prema Garanjinu - stočarskih navika useljenih Morlaka, nesposobnih za poljodjelsko privređivanje, na početku 19. stoljeća primjer zaostalosti i neimaštine. Podrobni su i autorovi navodi o zaprekama koje sprečavaju pozitivne pomake u dalmatinskom poljodjelstvu - o zastarjelosti sustava feuda i državnih investitura, o nedostacima agrarnih zakona i postojeće zemljišne parcelizacije, o nemogućnosti otuđivanja, odnosno slobodnog trgovanja zemljištem, kao i o izrazitoj neobrazovanosti i nesklonosti Morlaka da prihvate suvremenije metode u agrarnoj tehnologiji. Kada je riječ o primorskim poljodjelskim krajevima, sadašnje stanje privrede također je, ocijenjuje Garanjin, potpuno poražavajuće, a glavne su prepreke neznanje težaka, izrazita rascjepkanost imanja, kolonatski odnosi, nepravilno reguliran status državnih posjeda, monopoli, te općenito neodgovornost i samovolja dalmatinskih seljaka.

Voden načelima i razmišljanjem jednog tipičnog fiziokrata, ali i imućnog posjednika, stručnjaka u teorijskim promišljanjima i vlastitim praktičnim eksperimentima, Garanjin vidi oživljavanje dalmatinske poljoprivrede i gospodarstva uopće kroz cijeli niz poticajnih mjera u kojima podjednakim udjelom i zalaganjem trebaju sudjelovati i država i prosvijećeni stručnjaci. Obrazovanje i poduka dalmatinskog puka ogrezlog u neznanju i neimaštini, donošenje zakona koji će uzimati u obzir sadašnje stanje i premalo iskorištena prirodna bogatstva pokrajine smjernice su čijim ostvarenjem Garanjin nazire u budućim vremenima sretniju Dalmaciju i njezino stanovništvo.

Garanjinovo djelo, kazano je, vjerna je slika Dalmacije prije dvije stotine godina. Cijelo djelo u svim svojim sastavnicama pokazuje kojim su

načinom naši intelektualci i znanstvenici željeli zemlju modernizirati i podignuti njezinu gospodarsku osnovu kako bi se blagostanje dalmatinskog puka barem približilo razvijenim zemljama europskog Zapada. Objavljuvanjem novog izdanja Garanjinove studije izdavačka kuća *Dom i svijet* ponudila je hrvatskoj javnosti vrijedno i danas vrlo čitljivo djelo, a istraživaču dalmatinske prošlosti dragocjeno i uporabljivo vrelo.

Lovorka Čoralčić

Radojica Fran Barbalić i Ivo Marendić, *Onput, kad smo partili, Zapisi o posljednjim kvarnerskim jedrenjacima*, Posebna izdanja, 5. Rijeka: Matica hrvatska - Ogranak u Rijeci, 2004., 251. str. + XVI.

Zlatno doba jedrenjaka od sredine 19. do početka 20. stoljeća (pojave parobroda) vremenska je, a Kvarner i prostorna odrednica ove knjige. Jedrenjaci pak sami, na neki način uzajamno određuju i vremenitost i tu prostornost. Knjiga je izišla iz Razreda za more Ogranka Matice hrvatske u Rijeci kao skup "životopisa jedrenjaka" koje je Radojica F. Barbalić objavljivao u časopisu *Pomorstvo*, što je rezultat višegodišnjeg prikupljanja (nakon II. svjetskog rata) arhivske građe o kvarnerskim jedrenjacima. Darko Deković u »Predgovoru« (str. VII-VIII) kaže da je ovu publikaciju prvotno namjeravala tiskati izdavačka kuća "Benja" iz Rijeke koja je, zbog nemogućnosti priredbe za tisak, izdavačka prava (uz otkup) ustupila Matici hrvatskoj u Rijeci. Urednik Ivo Marendić (koji nije doživio izlazak knjige iz tiska) i sam je zaslužan za tekstualni dio knjige i prikupljanje (s)likovnih priloga kojim publikacija obiluje, a voditelj projekta je pročelnik Razreda za more kap. Josip Vicelja.

Ivan Rogić Nehajev, u prilogu publikacija »Slike iz usporedne povijesti« (str. IX-XIII), govori o inkorporiranosti i datosti izvješća, opisa, podataka o brodograditeljima, vlasnicima, zapovjednicima i mornarima u pokretno, nekad ploveće